

The statement that a song motivates the young Cossacks to improve marching and martial art skills, arouses the feeling of love towards the native land, mercy and other moral qualities is claimed in the study.

Using Cossack marches while teaching teenagers doing drills in the movement, following the norms of discipline, keeping up with the accurate rhythm and, therefore, forming the best features of a warrior is considered to be advisable.

The fact that the task of forming a physically healthy and spiritually rich personality by means of a song is fulfilled on a high-quality level is proved in the article. It's not an accident that according to the norms of Cossack and folk pedagogics, the Cossack class students are offered the games with the involvement of patriotic songs.

Diversified class and extra school song activities in the process of young Cossacks military-patriotic self-actualization are covered in the research.

Key words: *patriotism, military-patriotic education, Cossack pedagogics, the young Cossacks, Cossack march, the methods of work, a song, music, folklore, internationalism.*

УДК 378.145.322

Т. В. Самусь

Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка

СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ

У статті визначено основні шляхи реалізації комплексу педагогічних умов з формування здоров'язберезувальних компетенцій (ЗЗК). З'ясовано сутність і взаємопов'язані структурно-функціональні елементи системи формування ЗЗК майбутніх інженерів-педагогів, описано компоненти даного феномену. Автором встановлено основні завдання для створення здоров'язберезувального середовища у вищому навчальному закладі (ВНЗ). Розроблено педагогічний супровід формування ЗЗК майбутніх інженерів-педагогів у процесі їх професійної підготовки. Доведено, що використання означеного супроводу дає можливість сформувати готовність до здоров'язберезувальної діяльності в особистій та професійній сферах майбутнього фахівця.

Ключові слова: *здоров'язберезувальні компетенції, майбутній інженер-педагог, педагогічні умови та система формування здоров'язберезувальних компетенцій, здоров'язберезувальне середовище, професійна підготовка.*

Постановка проблеми. Модернізація освітньої галузі в Україні спрямована на розвиток національної системи освіти, що має відповідати викликам часу й потребам особистості, яка здатна реалізувати себе в суспільстві, що постійно змінюється.

Разом із тим, останнім часом суспільство все більше потребує збереження здоров'я студентської молоді, що тісно пов'язано з державною системою навчання й виховання. Тому зміцнення здоров'я є змістом усієї педагогічної практики, стрижнем сучасної освіти. Це означає, що не тільки зміст виховання, а й зміст навчання, і навчальні технології мають бути здоров'язберезувальними.

Аналіз актуальних досліджень. Проблемі здоров'я молоді на педагогічному рівні приділяється сьогодні значна увага: реалізуються

різноманітні програми та проекти, проводяться конкурси, розробляються й апробуються підручники, методичні рекомендації, навчально-методичні та методичні посібники.

У сучасній науці теоретико-методологічні засади та психолого-педагогічні аспекти питань здоров'я та здоров'язбереження молоді й умови їх оптимізації сформульовані в працях Д. Є. Вороніна, В. А. Герда, В. І. Глухова, Д. Н. Давиденко, Ю. К. Дем'яненко, Б. В. Єндальцевв, І. А. Кузнецова, А. А. Нестерова, С. В. Попова, Н. В. Романенко, С. В. Шмалей, А. Г. Щурова та ін.

Мета статті. Висвітлення елементів системи формування здоров'язбережувальних компетенцій у майбутніх інженерів-педагогів в умовах інноваційної освіти.

Виклад основного матеріалу. Освітня система з формування у студентів здоров'язбережувальних компетенцій, за Н. Кузьміною, включає такі взаємопов'язані структурно-функціональні елементи: цілі освітньої системи, професорсько-викладацький склад, інформаційна забезпеченість навчання, засоби педагогічної комунікації, контингент студентів, оцінювальний компонент [4, 119].

Надання цим структурним елементам здоров'язбережувальних функцій у результаті визначає основні шляхи реалізації комплексу педагогічних умов формування здоров'язбережувальних компетенцій у майбутніх інженерів-педагогів.

Система формування у студентів здоров'язбережувальних компетенцій включає такі взаємопов'язані функціональні елементи (рис. 1):

1. Цілі педагогічної системи освіти в області здоров'я (готовність студента до особистісно-професійної діяльності у сфері здоров'язбереження).

Однією з найважливіших цілей системи освіти, у даному випадку, є формування готовності майбутнього інженера-педагога до особистісно-професійної діяльності у сфері здорового способу життя (ЗСЖ). Досягнення цієї мети можливе за умови визнання й закріплення цінностей здоров'я в основних документах, що регламентують діяльність вищого навчального закладу. Питання здоров'язбереження студентів постійно знаходяться в зоні уваги ректорату, вченої ради Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (ГНПУ ім. О. Довженка), відділів із виховної, навчальної та наукової роботи. Зокрема темами, представленими для обговорення завідувачами кафедр і деканами були такі: «Про стан травматизму учасників навчально-виховного процесу, створення безпечних умов праці й навчання в установах і закладах освіти» (матеріали ректорату, травень 2013 року); «Про оздоровлення студентів та співробітників університету» (матеріали вченої ради, червень 2014 року) та інші.

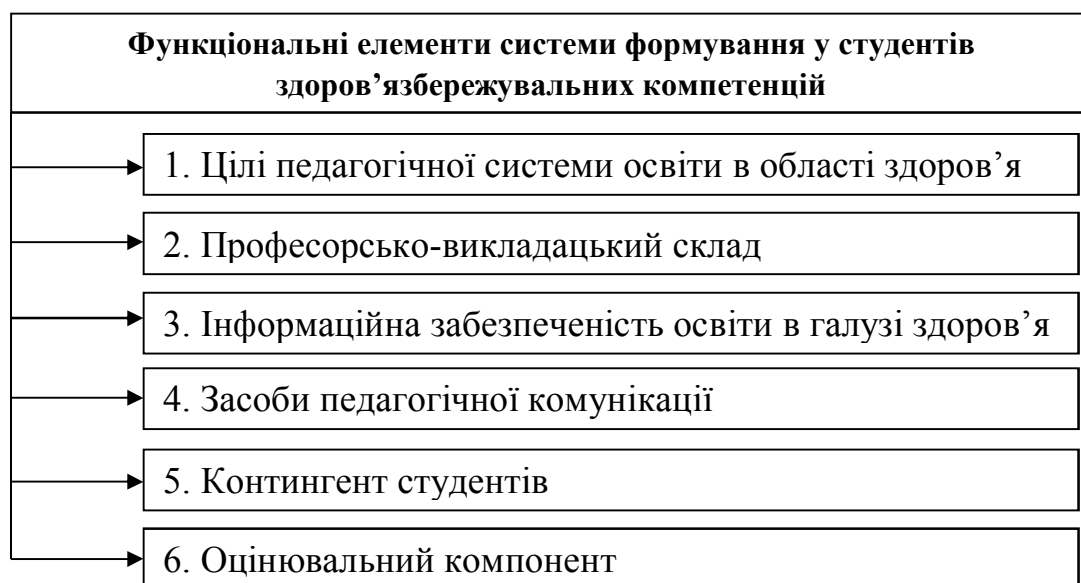


Рис. 1. Функціональні елементи системи формування у студентів здоров'язбережувальних компетенцій

Нами було виділено основні завдання, під час вирішення яких досягається формування здоров'язбережувальних компетенцій у майбутніх інженерів-педагогів. По-перше, це корекція способу життя та здоров'я студента як індивіда юнацького віку, з притаманними йому анатомо-фізіологічними особливостями, рівнем здоров'я й накопиченими факторами ризику. По-друге, це формування культури здоров'я студента як майбутнього педагога, що в перспективі має бути носієм еталонів здорового способу життя для учнів, а також мати хороше фізичне, психічне й моральне здоров'я, необхідне для успішної професійної діяльності. По-третє, охорона здоров'я студентів і викладачів як суб'єктів освітнього процесу, на яких діє комплекс негативних впливів психологічного, біоритмологічного, інформаційного, біомеханічного й соціального характеру.

Важливим завданням, що має вирішуватись у процесі формування здоров'язбереження, ми вважаємо становлення професіоналізму інженера-педагога у сфері охорони здоров'я учнів. На думку Е. Н. Вайнера, професіоналізм педагога в галузі охорони здоров'я учнів повинен відповідати таким вимогам: володіння системою знань про взаємозв'язки фізичного, психічного й соціального здоров'я людини та суспільства; володіння організаційно-діяльними вміннями, необхідними для самоаналізу, розвитку своїх творчих здібностей і підвищення кваліфікації; усвідомлення здоров'я як цінності, володіння знаннями й уміннями з охорони здоров'я та безпеки життєдіяльності; мати уявлення про взаємодію організму й середовища; володіння системою знань, умінь і навичок, що забезпечують збереження та зміцнення здоров'я; володіння системою знань про людину як суб'єкта освітнього процесу, його вікових та індивідуальних особливостей; володіння знаннями про біологічну природу організму людини; володіння

знаннями про здоровий спосіб життя та його ознаки; володіння знаннями про профілактику й корекцію звичок, що завдають шкоди здоров'ю [1, 72].

Вищевказані вимоги реалізуються в процесі навчання майбутніх інженерів-педагогів медичним знанням, безпеки життєдіяльності та охорони праці, адаптованих нами до завдань педагогічної діяльності. Таким чином, з метою формування здоров'язбережувальних компетенцій майбутніх інженерів-педагогів закладається й основна мета діяльності педагога з позиції збереження здоров'я учнів: створення засобами освіти умов для гармонійного розвитку особистості учня, виховання здорового стилю життя та педагогічне забезпечення первинної профілактики впливу чинників ризику адиктивної поведінки й порушень здоров'я. В умовах навчального закладу, залежно від віку учнів, виникають різні проблеми, вирішення яких повинен уміти проектувати й моделювати вчитель. Для цього необхідно навчити майбутніх педагогів складати авторські системи педагогічної діяльності, з оригінальною методикою (технологією) викладання, що включає комплекс методів, форм і засобів, які повинен застосовувати вчитель, наприклад, для продуктивного вирішення завдань профілактики шкідливих звичок серед учнів. Сутність авторської системи діяльності розкривається в таких поняттях, як: зрілість; творчий потенціал; майстерність; професіоналізм; компетентність; творча готовність до майбутньої діяльності; результати, продукти діяльності тощо.

2. Професорсько-викладацький склад (культура здоров'я педагога вищої школи, компетентність у питаннях здоров'я).

Наступним елементом системи формування здоров'язбережувальних компетенцій у майбутніх інженерів-педагогів є професорсько-викладацький склад, його компетентність у питаннях здоров'ятворення. Системоутворюючим чинником тут є майстерність педагога зі створення умов для розвитку спрямованості студента на здоров'язбережуючу поведінку. Педагоги, покликані виховувати особистість, передусім, повинні бути вихованими й бути особистостями. Однак у більшості випадків педагоги самі отримують дефектне навчання й виховання, хоча, отримавши вищу освіту, апріорно вважаються вихованими.

Це положення є найбільш важливим для педагогів, які працюють у здоров'ятворчому напрямі. Стосовно формування у студентів здоров'язбережувальних компетенцій актуально звучить думка К. Ушинського про те, що програми й методи виховання тільки тоді будуть мати силу в дійсності, якщо вони перейдуть у переконання вихователя [5, 340]. Педагог, який навчає основам здоров'язбереження, повинен бути втіленням еталонів, зразком викладання, інакше завдання виховання та формування здоров'язбереження не будуть мати ефективності й можуть викликати зворотній ефект. Зважаючи на це, краще або не пропагувати принципи, які не дотримуються самим педагогом, або використовувати

негативні приклади: «Я не зміг відмовитися від куріння, тому страждаю від бронхіту»; «Я маю надлишкову вагу тому, що їм багато солодкого» тощо. На кафедрі професійної освіти та технологій сільськогосподарського виробництва (ПОТСВ) ГНПУ ім. О. Довженка, у процесі навчання ЗСЖ, педагоги з успіхом використовують особистий досвід боротьби з надмірною вагою, відмови від тютюнокуріння, алкоголю.

Вимоги до педагогів, які займаються формуванням ЗСЖ, крім професійної компетентності та грамотності, включають культуру здоров'я педагогічного колективу. Отже, основною умовою цього процесу є безперервне підвищення кваліфікації викладачів з означених питань. На вищеназваній кафедрі всі викладачі проходять навчання на центральних і місцевих базах, проводяться міжкафедральні семінари з культури здоров'я, заняття з кураторами. Розроблено програму циклу тематичного вдосконалення для викладачів вишів з культури здоров'я. Вивчення даного циклу передбачає освоєння основних дидактичних принципів формування ЗСЖ.

3. Інформаційна забезпеченість освіти в галузі здоров'я. Інформаційна забезпеченість формування здоров'язбережувальних компетенцій майбутніх інженерів-педагогів – це обов'язковий компонент здоров'ятворчої педагогічної системи. Ми вважаємо, що навчальна й наукова інформація з питань здоров'я та ЗСЖ повинна носити випереджаючий характер. Необхідно починати освіту студентів у галузі здоров'я з першого року навчання у ВНЗ. За дотримання певних педагогічних умов це сприятиме запобіганню стресових і конфліктних ситуацій у період навчання та під час екзаменаційних сесій, збереженню та зміцненню здоров'я.

Інформаційна забезпеченість здійснюється на підставі таких принципів: інформаційної безпеки, інформаційного випередження, обліку інформаційних потреб студентів, компетентнісного підходу у виборі змісту освіти.

4. Засоби педагогічної комунікації. Відмінною рисою засобів педагогічної комунікації, що направлені на підвищення якості підготовки майбутніх педагогів у сфері здоров'язбереження, є використання здоров'язбережувальних технологій навчання й виховання, що сприяють профілактиці інформаційних стресів і неврозів у студентів. Як елементи таких технологій нами використовуються тренінги, чергування видів навчальної діяльності, методи психофізіологічного розвантаження та інші форми психологічного супроводу для розвитку спрямованості студентів на формування здоров'язбереження, створення сприятливого психологічного мікроклімату в навчальному процесі. Ефективні комунікації досягаються шляхом використання елементів проблемного навчання. Основною структурною одиницею проблемного навчання доцент кафедри ПОТСВ С. Ігнатенко вважає проблемну ситуацію та процес її вирішення. Проблема виникає під час створення проблеми. Науковець визначає проблему як конкретне знання про незнання, оскільки проблема

для людини існує лише тоді, коли її умова або відома, чи цілком доступна, а вимога, питання зрозумілі, тобто людина знає, що шукати [3, 112].

Зміст освіти стає надбанням особистості тільки в процесі її власної активної діяльності. Ця діяльність, здійснювана на основі певних принципів, повинна бути раціонально організована, вилитися в ті чи інші організаційні форми. Номенклатура організаційних форм навчання у виші включає сьогодні понад 20 найменувань, серед них лекції, семінари, колоквиуми, практикуми, профільні практики, факультативні заняття, гурткова робота, консультації, заліки, іспити, самостійна робота, організація наукових досліджень та багато інших.

Однією з форм ефективного формування здоров'язберезувальних компетенцій майбутніх інженерів-педагогів у межах предметного навчання, на наш погляд, є проблемна лекція, яка передбачає розгляд важливих проблем здорового способу життя. Проблемна лекція повинна бути школою думки для студентів, причому не просто представляти собою зразок правильного мислення, глибокого вирішення поставлених проблем у питаннях збереження та зміцнення здоров'я, вона повинна стимулювати та спрямовувати розумову діяльність студентів, робити їх не свідками, а співучасниками наукової дискусії й наукового пошуку.

5. Контингент студентів. Контингент студентів має велике значення для досягнення мети формування здоров'язберезувальних знань, умінь і навичок у майбутніх інженерів-педагогів. Тут ми вбачаємо за необхідне враховувати особливості студентського віку. Психічні функції та інтелект у період з 18 до 25 років мобільні, схильні до найбільших змін, і саме в студентському віці люди найбільш сприйнятливі до різних засобів впливу. Цей віковий етап характеризується інтенсивним розвитком фізичного й розумового потенціалу особистості, підвищенням працездатності та динамікою активної продуктивної (у тому числі й навчальної) діяльності. Цей період у соціально-психологічному аспекті відрізняється найбільш високим рівнем пізнавальної мотивації, високої соціальної та комунікативної активності, гармонійним поєднанням інтелектуальної та соціальної зрілості.

Що стосується контингенту студентів як функціонального елемента системи формування здоров'язбереження, тут необхідно підкреслити, що студенти повинні володіти такими властивостями як здатність самостійно формулювати самоосвітні цілі та будувати стратегію й тактику їх досягнення; здатність самостійно добувати навчальну інформацію та оперувати нею; здатність шукати нові засоби вирішення освітніх завдань.

Активність студентів, як суб'єктів формування здоров'язберезувальних компетенцій, досягається за рахунок таких умов, як залучення до науково-дослідної роботи зі здоров'язберезувальної тематики, проведення спільних із викладачами науково-практичних конференцій; використання творчих завдань (конкурс стіннівок, віршів, творів); застосування системи ділових ігор

у галузі формування ЗСЖ, а також самоактуалізація навчальної інформації в процесі самооцінки способу життя та складання індивідуальних програм корекції чинників ризику. За активної участі студентів виховний відділ університету проводить заходи: «Профілактика адиктивної поведінки студентської молоді», «Сучасні проблеми профілактики ВІЛ-інфекції в контексті культури здоров'я педагога», «Спосіб життя, здоров'я і освіта».

6. Оцінювальний компонент. Оцінювальний компонент, як елемент системи формування здоров'язберезувальних компетенцій, передбачає оцінку результатів функціонування моделі формування в майбутніх інженерів цих компетенцій. У цілому, результат освітньої системи полягає в розвитку у студентів фізичних, психічних, функціональних властивостей особистості; творчої готовності до нової професійної ролі фахівця освіти. Однією з ознак готовності є потреба випускників університету в самосходженні до вершин професіоналізму та творчості, у проектуванні авторської системи діяльності, розрахованої на продуктивність, що досягається засобами дисципліни викладання, у нових властивостях його майбутніх учнів. Критеріями оцінки готовності є рівні розвитку ціннісно-мотиваційного, когнітивного, діяльнісного та рефлексивного компонентів.

Початковим етапом упровадження моделі є розробка програми гігієнічного виховання й навчання. Ефективне функціонування всіх елементів педагогічної системи можливе за наявності здоров'язберезувального освітнього простору, який формується у здоров'язберезувальному середовищі вищого навчального закладу. Здоров'язберезувальне середовище вищого навчального закладу включає комплекс взаємопов'язаних санітарно-гігієнічних, медико-соціальних, психолого-педагогічних умов, що сприяють формуванню здорового способу життя, збереженню здоров'я студентів і викладачів під час навчально-виховного процесу.

Створення здоров'язберезувального середовища у ВНЗ передбачає постановку й вирішення таких основних завдань:

1. Створення здоров'язберезувальної інфраструктури у виші, що забезпечує нормативні санітарно-гігієнічні умови проживання, харчування, виховання й навчання студентів.

2. Упровадження здоров'язберезувальних технологій у навчально-виховний процес. Раціональна організація навчально-виховного процесу. Гігієнічний контроль інноваційних методів і засобів навчання та виховання.

3. Забезпечення умов для активного відпочинку студентів і викладачів, занять фізичною культурою та спортом.

4. Забезпечення системи комплексного профілактичного медичного обслуговування викладачів і студентів. Здійснення медико-фізіологічного, соціологічного та психолого-педагогічного контролю за станом здоров'я суб'єктів освітнього процесу.

Формування здоров'язберезувальних знань, умінь і навичок в умовах педагогічного вишу повинне здійснюватися на всіх рівнях від ректора до студента. Суб'єктами управління педагогічним процесом формування названих компетенцій будуть виступати: ректор (ціннісно-методологічний рівень); проректор, декан (організаційно-педагогічний); завідувач кафедри, професор (технологічний); доцент (методичний); викладач, куратор (психолого-педагогічний); студент (рефлексивний).

У процесі експерименту в ГНПУ ім. О. Довженка було розроблено й упроваджено педагогічний супровід формування здоров'язберезувальних компетенцій майбутніх інженерів-педагогів у процесі професійної підготовки, створені умови для підвищення його ефективності на загальноуніверситетському та внутрішньокафедральному рівнях. Оцінка ефективності пропонованих підходів проводилася за допомогою констатувального, формувального та контрольного експериментів у межах авторського курсу «Основи здоров'я та здоров'язбереження». Основним засобом, що забезпечує педагогічний супровід є розроблений нами навчально-методичний комплекс, що включає: основну освітню програму, навчально-тематичний план, перелік основних вимог у процесі вивчення курсу, методичні вказівки й алгоритм навчальних дій, авторську програму, питання з варіантами відповідей та інформаційні матеріали для самопідготовки, вказівки до семінарів і лабораторних робіт, контрольні вимоги й навчальний посібник для самостійної роботи студентів.

В основу створення авторської моделі нами покладено погляд на формування здоров'язберезувальних компетенцій майбутніх інженерів-педагогів у педагогічному ВНЗ як природниче, гуманістичне, міжпредметне та виховуюче навчання. Дане визначення позначає навчальну й виховну сторони формування здоров'язберезувальних знань, умінь і навичок майбутніх інженерів-педагогів, а також включає індивідуальну та професійну складову підготовки майбутніх педагогів.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Для ефективного формування у студентів здоров'язберезувальних знань, умінь і навичок необхідно скласти комплекс зовнішніх і внутрішніх умов, що сприяють стимулюванню даної роботи та виводять її з рангу другорядної в освітніх установах. Особливістю формування здоров'язберезувальних компетенцій є пріоритет виховної складової та наявність здоров'язберезувального освітнього середовища.

Сьогодні зростає роль керованих із позицій освіти чинників ефективності формування здоров'язберезувальних компетенцій, у здійсненні яких значне місце посідають внутрішні педагогічні умови, зокрема дотримання дидактичних принципів у процесі предметного навчання.

Ефективність роботи щодо формування здорового способу життя студентів залежить як від пріоритетів вишівської освіти, загальної ідеології

In the course of the experiment in GNPU named after A. Dovzhenko there was developed and implemented pedagogical support of future engineers-teachers' health-saving competences formation in the process of professional training, the conditions for its effectiveness at the university and internal chair levels were created. Evaluation of the effectiveness of the proposed approaches was conducted by stating, forming and control experiments in the framework of the author's course «Foundations of health and healthcare». The main means of providing pedagogical support is developed by the author the educational-methodological complex, which includes: the basic educational program, curriculum, the list of the main requirements in the course, guidelines and algorithm of academic actions, the author's program, questions with variants of answers and information materials for self-study, the instructions for seminars and laboratory works, control requirements and manual for independent work of students.

In a basis of creation of the author's model there were laid the views on formation of health-saving competences of future engineers-teachers at the pedagogical university as a natural, humane, interdisciplinary and upbringing training. This definition refers to the educational and upbringing side of formation of health-saving knowledge, abilities and skills of future engineers-teachers, but also includes personal and professional component of future teachers' training.

Key words: *health-saving competence, future engineer-teacher, teaching conditions and system of health-saving competence formation, health-saving environment, professional training.*

УДК 378.22:7.038.21

Н. В. Сулаєва

Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ НЕФОРМАЛЬНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

У статті висвітлено теоретичні й методологічні засади неформальної мистецької освіти майбутніх учителів у художньо-творчих колективах вищих педагогічних навчальних закладів. Представлено поняття «неформальна мистецька освіта в системі професійної підготовки вчителя», визначено мету, завдання, функції, принципи, зміст і форми її організації. Окреслено структуру особистісно-професійного розвитку як результату отримання неформальної мистецької освіти учасниками художньо-творчих колективів. Схарактеризовано систему, модель і технологію організації неформальної мистецької освіти в педагогічному ВНЗ.

Ключові слова: неформальна мистецька освіта, художньо-творчі колективи, особистісно-професійний розвиток.

Постановка проблеми. Розвитку педагогічної освіти в Україні в контексті тенденцій світового освітнього простору (провідними з яких є демократизація й гуманізація, надання неперервної освіти, взаємодія та взаємовпливи формальної й неформальної освіти) сприяє осмислення педагогічного явища неформальної мистецької освіти майбутніх учителів у художньо-творчих колективах. Актуальність дослідження зумовлена сучасним станом педагогічної освіти, що увиразнюється в суперечностях між: глобалізаційною універсалізацією вимог до якості підготовки майбутніх